

STRAFRECHT IS GEEN OPLOSSING VOOR AL HET VERDRIET

Differentiatie is de toekomst voor het strafrecht, meent procureur-generaal Annemarie Penn-te Strake. Eerst een goede diagnose stellen, dan een straf op maat. Daarnaast moet er meer worden samengewerkt in multidisciplinaire teams. “De aanpak van maatschappelijke problemen is niet exclusief voor het OM.”

DOOR MIEK SMILDE FOTO'S CHANTAL ARIËNS

“Ik ben geboren in Helmond, de stad van de kattenmeppers. Daar heb ik geloof ik drie uur gewoond. Ik ben geen Brabander. Nu woon ik al weer drieëndertig jaar in Zuid-Limburg, maar ik ben ook geen Limburger. Ik kom nergens vandaan, ik ben nergens getogen. Ik heb in vier provincies gewoond, we verhuisden mee met het werk van mijn vader die ook jurist was. Aanvankelijk was hij advocaat in Arnhem, waar hij kantoor aan huis had. Ik herinner mij de mooie werkkamer en zijn toga, die hij over zijn arm droeg als hij in de auto stapte. Later nam hij een fabriek van mijn grootvader in Brabant over, maar het was geen man voor het bedrijfsleven. Uiteindelijk is hij rechter in Limburg geworden. Net als ik. Mijn moeder is op latere leeftijd naar de sociale academie gegaan en werd uiteindelijk inspectrice voor bejaardenoorden voor geestelijken in Brabant en Limburg. “Ik ben de middelste van drie kinderen, ik heb een oudere broer en een jonger zusje. Uit criminologische statistieken blijkt dat middelste kinderen het meest criminogeen te zijn. Ik wilde eigenlijk helemaal niet rechten studeren, ik ging liever naar de toneelacademie. Maar mijn ouders vonden dat geen geschikte opleiding voor mij, dus dat ging ’m niet worden. Mijn moeder vond dat ik in ieder geval eerst naar de universiteit moest. Zelf had ze niet kunnen studeren en ze vond dat haar dochter die kans moest grijpen. Rechten was een degelijke studie. Voor een meisje. Punt. Met het recht had ik aanvankelijk geen affiniteit. Wel met het Nederlands, met de taal. De fascinatie voor taal en de liefde voor theater hebben me wel gevormd, ook later als rechter. De zittingszaal is weliswaar geen toneel, maar je speelt wel een rol.”

GEZICHTSBEPALEND

“De studie greep me toch. Vooral de inleidende colleges van professor Leijten (later AG bij de Hoge Raad; red.) vond ik geweldig. Die man was zo geestig en zo scherpzinnig, daar genoot ik van. Met belastingrecht had ik dat beduidend minder. Uiteindelijk studeerde ik civielrechtelijk af en schreef ik twee scripties. Eén over de nieuwe kraakwet en één over colportage. In de jaren dat ik studeerde, was het strafrecht veel minder prominent dan tegenwoordig. Strafrecht en strafvordering waren verplichte vakken, maar vrijwel niemand ambieerde een carrière in die richting. Echte juristen waren civilisten, dacht men toen. “Inmiddels is het strafrecht gezichtsbepalend. Die ontwikkeling van Assepoester tot kroonprins heb ik als rechter in Maas-tricht bewust meegemaakt. Gaandeweg de jaren negentig werd het strafrecht *boom-ing business*, ook op de rechtbank. Dat komt omdat de burger veel meer betrokken is geraakt bij het strafrecht dan vroeger. Die betrokkenheid is te danken aan de media. De rechtbank is gepopulariseerd, maar de gemiddelde burger is niet zo geïnteresseerd in een civiele procedure. Strafzaken daarentegen spreken heel veel burgers aan. Pijnprikkels zijn nou eenmaal sterker dan de prikkels van geluk. De kranten publiceren liever over moord en doodslag dan over een nest jonge poesjes. Het strafrecht is altijd nieuws. Ik begrijp het ook wel. Het civiele recht deed een beroep op mijn analytisch vermogen en als ik een civiel vonnis schreef, deed ik dat vooral met mijn hersens. Het ging altijd over geld. Bij het strafrecht komt er ook gevoel bij kijken, dat gaat ook over het hart.”

“DE RECHTBANK IS
GEPOPULARISEERD,
MAAR DE
GEMIDDELDE
BURGER IS NIET ZO
GEÏNTERESSEERD
IN EEN CIVIELE
PROCEDURE”

GEEN ROBOTS

“De professionalisering van het ambt van officier van justitie heeft ertoe geleid dat we nu verschillende (deels) andere opleidingen hebben voor rechters dan voor officieren van justitie. Ik denk dat dat goed is. Dat wil niet zeggen dat we niet de verbinding moeten blijven zoeken, want we zitten wel samen in de rechtszaal. Hoewel een officier natuurlijk steeds meer zaken zelf afdoet.

“Ja, het Openbaar Ministerie is nog steeds magistratelijk. Officieren van justitie zijn geen robots. Ze hebben ruimte nodig om onafhankelijk te opereren en de grenzen af te tasten van de wet, de jurisprudentie, de literatuur en alles wat ze verder weten. Net als rechters dat doen. Maar de positie van een officier is wezenlijk anders. Een rechter opereert relatief beschermd, zit achter een tafel, vaak met nog twee anderen, kijkt, luistert, wikt, weegt. De officier staat daar in z'n eentje met al die zaken in alle hectiek tegenover de advocaat – want dat is op dat moment toch echt je tegenstander – behalve in jeugdzaken.

“Als hoofdofficier heb ik bewust een paar zittingen gedaan om weer even te ervaren wat ook weer het verschil was tussen staan en zitten. Dat voel je. Ik herinner me een zaak van een man die gehandicapte kinderen vervoerde en een verstandelijk beperkt meisje van vijftien had misbruikt. De man ontkende, maar er was volop bewijs. De rechter luisterde heel welwillend naar die man, zoals dat ook hoort, maar ik ergerde me er op toen dood aan. Ik vond het heerlijk om op dat moment te gaan staan en stelling te nemen. Dat mag als rechter absoluut niet.”

STROOMLIJNEN

“Op dit ogenblik staat de samenwerking tussen OM en rechtspraak expliciet op de agenda. We hebben een taskforce ingesteld om onze gemeenschappelijke bedrijfsprocessen te stroomlijnen. Het doel is, simpel gezegd, een snelle en kwalitatief goede afdoening van strafzaken. Door de herziening van de gerechtelijke kaart zijn we erachter gekomen dat veel zaken op verschillende plaatsen heel verschillend worden aangepakt. Het is hard nodig het primaire proces te uniformeren. Een efficiënt proces zal helpen de werkdruk te verminderen. Hoe minder zorgen officieren hoeven te hebben over het proces, hoe meer energie ze zullen overhouden voor de inhoud. Wij willen dat onze mensen meer eigenaarschap gaan krijgen over hun zaken. Nu kan een dossier van de ene officier naar de andere gaan en daar moeten we vanaf. We willen de professional in zijn kracht zetten.

“Twintig jaar geleden waren officieren van justitie redelijk solistisch met hun eigen zaken bezig en daarom is toen gekozen voor processturing. Nu willen we de professional weer meer eigen verantwoordelijkheid voor het gewenste resultaat geven. Ja, zo is het leven. Alles gaat in golven en dat is niet erg. Anders verstarren we. De afgelopen jaren zijn we in overheidssferen nogal gebureaucratiseerd. Er is niets mis met normeren, omdat achter normen waarden schuilgaan waarnaar we willen leven. Maar we moeten oppassen dat protocollering en normering geen doel in zichzelf worden. Bij professionals lekt daardoor passie en energie weg. Neem jeugdzaken. Sinds een jaar of twaalf hanteren we daarbij de zogeheten Kalsbeeknorm, dat is de doorlooptijd van jeugdzaken. Die norm ha-

“ER IS NIETS MIS
MET NORMEREN,
OMDAT ACHTER
NORMEN WAARDEN
SCHUILGAAN
WAARNAAR WE
WILLEN LEVEN”

WIE IS ANNEMARIE PENN-TE STRAKE?

Annemarie Penn-te Strake (1953) studeerde van 1971 tot 1977 rechten aan de Radbouduniversiteit Nijmegen. Ze werd rechterlijk ambtenaar in opleiding in Maastricht en aansluitend rechter. Binnen de rechtspraak bekleedde ze verschillende, ook leidinggevende functies.

Na twintig jaar maakte ze in 2006 de overstap naar het Openbaar Ministerie en werd regiohoofdofficier in

Maastricht. Sinds 2012 maakt ze deel uit van het college van procureurs-generaal waar ze onder meer verantwoordelijk is voor de beleidsontwikkeling op het terrein van jeugd, executie, strafvorderingsrichtlijnen en huiselijk geweld.

Penn-te Strake is getrouwd, heeft vier zonen, een stiefzoon (die advocaat is) en een stiefdochter.

len we nog steeds niet altijd, al elf jaar niet. Ik heb daarom in het topberaad jeugd geopperd dat we ons misschien eens wat minder blind moeten staren op die norm, maar moeten kijken wat er in de praktijk nou gebeurt. Stel dat een officier van justitie in een bepaalde zaak besluit om ten aanzien van een jongere het even aan te zien, omdat het goed met hem lijkt te gaan. Er zit een zorgkader omheen, hij gaat naar school... En als het dan goed blijft gaan, is het heel prettig dat deze jongere geen strafblad heeft. Maar ja, zo'n beslissing tikt wel aan op de Kalsbeeknorm. Tijdens een functioneringsgesprek krijgt de officier misschien het verwijt dat zijn dossiers wel erg lang liggen. Terwijl het met die jongeren uit die dossiers misschien heel goed gaat. Dat wringt. Want was het doel van ons jeugdbeleid ook al weer?"

BUIKPIJN

"Strafrechttoepassing vraagt in toenemende mate om differentiatie denk ik, ook in het

jeugdrecht. Jeugdige criminelen zouden eerst gediagnosticeerd moeten worden om beter en effectiever op te kunnen treden. We zouden van te voren moeten kunnen vaststellen of iemands gedrag nog te beïnvloeden is of niet. Een groot deel van onze jeugdige criminelen blijkt zwakbegaafd te zijn en ongevoelig voor gevangenisstraf. Heeft het dan zin hen in de gevangenis te stoppen? Moeten we dan niet eerst wat anders doen? Of daarna, ook? Als je echt wilt dat gedrag verandert, heb je meer dan vergelding nodig, zeker als mensen ongevoelig blijken voor die vergelding. We moeten veel meer kijken naar de mate waarin iemand nog ontwikkelbaar is en daarop onze sancties afstemmen. Dat kan betekenen dat iemand van 23 op basis van het jeugdstrafrecht een begeleidings-traject krijgt aangeboden en iemand van zestien die ongevoelig blijkt voor gedragsinterventies op basis van het volwassenrecht wordt aangepakt. Dat verschil moeten we durven maken.

"In Amsterdam, Rotterdam en Utrecht onderzoeken we op dit moment of we de ISD maatregel (instelling voor stelselmattige daders; red.) kunnen gebruiken voor de niet verslaafde jeugdige veelplegers. De ISD is indertijd ingesteld voor de verslaafde volwassen veelplegers, de zogenaamde draaideurcriminelen, en de recidivecijfers daarover zijn gunstig. Wellicht dat dit ook voor jeugdigen opgaat. Vroeger had je opvoedingsgestichten. Dat woord klinkt nu heel naar, maar ik denk dat sommige jeugdigen er nog steeds bij zijn gebaat om gedurende een paar jaar binnen een duidelijke structuur een duidelijke opvoeding en een degelijke opleiding te krijgen. Ik ben jarenlang kinderrechtter geweest en heb heel veel kinderen naar de gevangenis gestuurd. En heel vaak had ik pijn in mijn buik, omdat ik me oprecht afvroeg wat de zin was van wat ik deed. Als we al dat geld dat een strafproces kost nou hadden geïnvesteerd op het moment dat zo'n kind werd geboren, waren we dan niet beter af geweest? Daarom ben ik blij dat ik op deze positie zit. Nu kan ik wat doen met die buikpijn. Als rechter kun je niets aan preventie doen, als procureur-generaal wel."

MULTIDISCIPLINAIRE SAMENWERKING

“De aanpak van maatschappelijke problemen is niet exclusief voor het OM. Ik ben een groot voorstander van multidisciplinaire samenwerking, bijvoorbeeld als het gaat om seksueel misbruik van kinderen, kindermishandeling en huiselijk geweld. We hebben in Nederland 200.000 ernstige gevallen van huiselijk geweld per jaar. Ieder jaar overlijden er vermoedelijk tussen de veertig en zestig kinderen aan de gevolgen van huiselijk geweld. We hebben 120.000 gevallen van mishandelde kinderen per jaar en dat zijn dan nog alleen maar de gevallen die we kennen. Dit is een heel groot maatschappelijk probleem en daar moeten we wat aan doen. In Amerika bestaan al lang de zogeheten *family-justice centers*, die nu ook in Nederland opkomen. Daar loopt van alles rond: politie, de officier van justitie, de kinderpsychiater, de gezinstherapeut... Wie zich als slachtoffer meldt, tekent een verklaring dat iedereen alle informatie mag opvragen die maar nodig is en er is een wettelijke plicht om informatie te delen in een team als er een vermoeden is van kindermishandeling of misbruik. Geen organisatorische schotten meer, geen belemmeringen op het gebied van privacy, maar een systeem met een eigen dynamiek. Die centra zijn ingebed in de gemeente en wat dat betreft is de nieuwe wet op de jeugdzorg een kans die we moeten grijpen, denk ik. We hebben allemaal één doel, namelijk om kindermishandeling en seksueel misbruik te voorkomen. Daar gaat het om.”

FINANCIËLE SANCTIES

“Mijn collega Marc van Nimwegen heeft onlangs bepleit dat criminelen vaker en harder financieel aangepakt moeten worden. De voorzitter van de NVvR reageerde daar kritisch op: de top van het OM zou zich volgens haar niet moeten uitlaten over strengere straffen. Ik heb me daarover verbaasd. Wij weten heel goed wat effectief is en bij die zware criminelen schiet je weinig op met jaren gevangenisstraf. Natuurlijk heeft de samenleving behoefte aan vergelding. Als de samenleving gevangenisstraffen wil, hebben we daar rekening mee te houden. Tegelijk zijn wij wel verantwoordelijk voor een

efficiënte, effectieve, snelle en doeltreffende strafrechtspleging. En dat betekent dat we moeten differentiëren. Als financiële sancties doeltreffender zijn, moet je dat doen.

“Precies om die reden experimenteren we momenteel ook met mediation in het strafrecht. Er zijn zaken die zich vanuit het perspectief van het slachtoffer goed lenen voor herstelrecht en daar gaat het om, om herstel. Er is een schending geweest van rechten, dat heeft leed veroorzaakt en dat moet worden hersteld. Een slachtoffer moet weer naar buiten durven, de schade moet betaald zijn, er moet weer evenwicht komen in de verstoorde rechtsorde. Op zes plekken lopen nu pilots, we willen vierhonderd zaken voor bemiddeling insturen. Het WODC gaat dat volgen en eind van dit jaar hopen we de eerste resultaten bekend te maken. Ik denk dat je met mediation een slachtoffer kunt emanciperen en ik sluit niet uit dat het ook effect heeft op de recidive van de daders. Sommige daders realiseren zich helemaal niet wat zij aanrichten aan materiële en emotionele schade. Als ze daarmee tijdens een mediation worden geconfronteerd, kan dat invloed hebben op hun gedrag.

“Dat het slachtoffer een plaats heeft gekregen in het strafproces is niet meer dan vanzelfsprekend en wat mij betreft gaan we daarin nog een stap verder. Het slachtoffer moet gewoon kunnen zeggen wat hij te zeggen heeft en dat mag van mij ook gaan over de strafmaat. Al roept iemand dat het levenslang moet zijn, of erger. De rechter moet in staat zijn om daarmee professioneel om te gaan en de officier eveneens. Het is de taak van de officier van justitie om valse verwachtingen bij te stellen en in aanloop naar de zitting het slachtoffer goed te informeren. Dat is niet altijd gemakkelijk. Ouders wier kind is vermoord kampen met zo'n groot verdriet. Soms is een gesprek met zo'n ouder gewoon moeilijk voor een officier. Toch zullen onze officieren daarmee moeten dealen. Ook om uit te leggen dat het strafrecht onvolkomen is. Het strafrecht is niet meer dan een afspraak die we ooit met elkaar hebben gemaakt om de samenleving op een bepaalde manier in te richten. Het is geen oplossing voor al het verdriet.” ■

“ALS FINANCIËLE
SANCTIES
DOELTREFFENDER
ZIJN DAN
GEVANGENIS-
STRAFFEN,
DAN MOET JE
DIE OPLEGGEN”